

Vilfredo Pareto

ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ*

I. Πολιτικές μορφές

ΕΤΑΕΥ ΤΩΝ ΑΞΙΟΠΑΡΑΤΗΡΗΤΩΝ φαινομένων σε κάποια πολυσύνθετη κοινωνία, το καθεστώς ή σύστημα διακυβέρνησης έχει τεράστια σπουδαιότητα, αφού σχετίζεται άμεσα με το χαρακτήρα της κυβερνώσας τάξης, ενώ και τα δύο βρίσκονται σε σχέση αλληλεξάρτησης μ' άλλα κοινωνικά φαινόμενα.

Λόγω του ότι η μορφή διακυβέρνησης είναι υψίστης σπουδαιότητας για ορισμένα φαινόμενα, τίθεται το ερώτημα: «Ποια είναι η καλύτερη μορφή κυβερνητικού συστήματος;» Ωστόσο η ερώτηση αυτή είναι λίγο ως πολύ κενή περιεχομένου, εκτός κι αν υποδεικνύεται η συγκεκριμένη κοινωνία όπου πρόκειται να ταιριάζει το σύστημα και υπό την προϋπόθεση ότι ο όρος «καλύτερη» επεξηγείται επειδή καθαυτόν αναφέρεται πολύ αόριστα μόνον στις πολυποίκιλες ατομικές και κοινωνικές χρησιμότητες. Μολονότι και τώρα και κατά το παρελθόν τα διαισθάνθηκαν ορισμένες φορές όλα αυτά, η μέριμνα για τη διαμόρφωση κυβερνητικού συστήματος γέννησε άπειρα παράγωγα τα οποία τελικώς εμφανίζονται σαν διαφόρων ειδών μύθοι. Από λογικο-εμπει-

---

* Vilfredo Pareto, *Sociological Writings*, selected and introduced by S.E.

Finer, tr. Derick Mirfin, Paul Mall Press, London 1966.

ρική έποψη μύθοι και παράγωγα δεν αξίζουν εντελώς τίποτα, αλλά και τα δύο (ή μάλλον τα αισθήματα που αποκαλύπτουν) ασκούν σημαντικότερη επίδραση ως κίνητρα της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Οπωσδήποτε τα αισθήματα, όπως φανερώνονται με την πίστη σε πολιτικές μορφές σαν αυτές της μοναρχίας, αριστοκρατίας, ολιγαρχίας και δημοκρατίας, έπαιξαν και παίζουν μεγάλο ρόλο σε κοινωνικά φαινόμενα — αυτό είναι το κοινό σημείο με τα αισθήματα που αποκαλύπτουν διάφορες θρησκείες. Ο «θείος νόμος» είτε εκπηγάει από ηγεμόνα, αριστοκρατία, λαό, προλεταριάτο, πλειοψηφία είτε από οποιοδήποτε άλλο θείο νόμο, δεν έχει την ελάχιστη εμπειρική αξία. Οφείλουμε άρα να εξετάσουμε αυτές τις μορφές θείου νόμου μόνον εξωτερικά, σαν γεγονότα, αποκαλύψεις αισθημάτων εφ' όσον, όμοια με άλλα χαρακτηριστικά των ανθρώπινων όντων που συνθέτουν κάποια δεδομένη κοινωνία, καθορίζουν το έθος και τη μορφή αυτής της κοινωνίας. Επειδή παρατηρούμε ότι τέτοιου είδους «νόμοι» δεν έχουν καμμία εμπειρική βάση δεν σημαίνει ότι θα αμφισβητήσουμε την όποια κοινωνική χρησιμότητα μπορεί ν' αποδοθεί σε κάποιον απ' αυτούς. Εάν, βέβαια, η παρατήρηση ήταν παράγωγο τότε θα ταίριαζε αυτή η αμφισβήτηση αφού σε ανάλογους συλλογισμούς κατά κανόνα υποθέτουμε εκ προοιμίου πως «ό,τι δεν είναι ορθολογικό είναι βλαβερό». Το ζήτημα ωστόσο της ωφελιμότητας δεν τίγεται κατά τον έναν ή τον άλλο τρόπο όταν η πρόταση είναι καθαρά λογικο-εμπειρική μια και δεν στηρίζεται σε παρόμοια υπόθεση. Η μελέτη των πολιτικών μορφών ορθά ανήκει στην ειδική κοινωνιολογία. Εδώ καταπιανόμαστε με μορφές μόνον λόγω του ότι επιδιώκουμε να διαπιστώσουμε την υποκείμενη ουσία των παράγωγων και να μελετήσουμε τις σχέσεις ανάμεσα σε διάφορους τύπους σύνθεσης της κυβερνώσας τάξης και άλλα κοινωνικά φαινόμενα.

Όπως και σ' άλλα παρόμοια θέματα, βρισκόμαστε αμέσως αντιμετώπι με το πρόσκομμα της ορολογίας. Είναι κάτι το αναμενόμενο αφού όταν διεξάγουμε αντικειμενικές έρευνες απαιτείται αντικειμενική ορολογία, ενώ οι συνήθειες υποκειμενικές συζητήσεις αυτών των θεμάτων εύκολα καλύπτονται με υποκειμενική ορολογία βγαλμένη από την καθημερινή γλώσσα. Ο καθένας, για παράδειγμα, παραδέχε-

ται ότι στις μέρες μας η «δημοκρατία» τείνει να γίνει το πολιτικό σύστημα όλων των πολιτισμένων λαών. Ποια όμως είναι η ακριβής σημασία του όρου «δημοκρατία»; Είναι ακόμη ασαφέστερος από τον ασαφέστατο όρο «θρησκεία». Οφείλουμε λοιπόν να τον θέσουμε κατά μέρος και να επιστρέψουμε στη μελέτη όσων γεγονότων καλύπτει.

II. Συντελεστές διακυβέρνησης

ΔΕΝ ΘΑ ΧΡΟΝΟΤΡΙΒΗΣΟΥΜΕ με τη φαντασιοπληξία της «λαϊκής αντιπροσώπευσης» — τα ωραία λόγια δεν χρυσώνουν το χάπι. Ας δούμε καλύτερα ποια είναι η ουσία κάτω από τις διάφορες μορφές εξουσίας της κυβερνώσας τάξης. Παραβλέποντας τις ελάχιστες και σύντομης διάρκειας εξαιρέσεις, υπάρχει παντού κυβερνώσα τάξη, ολιγομελής, η οποία διατηρείται στην εξουσία εν μέρει με τη δύναμη και εν μέρει με τη συγκατάθεση των πολυάριθμων κυβερνωμένων. Οι κυβερνώσες τάξεις διαφέρουν αναμεταξύ τους πρωτίστως, ως προς την ουσία, κατά την αναλογία δύναμης και συναίνεσης και, ως προς τη μορφή, κατά τον τρόπο χρήσης δύναμης και εξασφάλισης συναίνεσης.

Κυρίαρχοι λαοί κάποιες φορές επιδιώκουν να αφομοιώσουν υποτελείς λαούς. Η επιτυχία του εγχειρήματος της αφομοίωσης είναι σίγουρα ο καλύτερος τρόπος διασφάλισης της εξουσίας τους. Συχνά ωστόσο αποτυγχάνουν επειδή θέλουν να μεταβάλουν με τη βία κατάλοιπα αντί να κάμουν χρήση των υπάρχοντων καταλοίπων. Η Ρώμη κατέστησε καλή τέχνη την πολιτική αφομοίωσης και έτσι κατάφερε να επεκτείνει και να διατηρήσει την εξουσία της σε λαούς του Λατίου, της Ιταλίας και της μεσογειακής λεκάνης.

Η εκμετάλλευση των πραγματικών αισθημάτων κάποιας κοινωνίας δεν είναι καθουτή ούτε ωφέλιμη ούτε βλαβερή για την κοινωνία. Το όφελος και η βλάβη εξαρτώνται από το αποτέλεσμα. Εάν αυτό ωφελεί την κοινωνία είναι χρήσιμο· εάν είναι επιζήμιο τότε τη βλάπτει. Ούτε μπορεί να λεχθεί πως όταν η κυβερνώσα τάξη επιδιώκει κάποιο σκοπό προς όφελός της και δίχως να γνιοιάζεται κατά πόσο ωφελεί την υπεξουσία τάξη, αυτός είναι αναγκαστικά επιζήμιος για την τε-

λευταία. Υπάρχουν πάρα πολλές περιστάσεις όπου η κυβερνώσα τάξη επιδιώκει αποκλειστικά τα δικά της συμφέροντα κι ωστόσο προάγει έτσι και τα ιδιαίτερα συμφέροντα της υπεξούσιας τάξης. Εν συντομία, η εκμετάλλευση των υπαρκτών κατάλοιπων κάποιας κοινωνίας είναι μονάχα μέσον και η αξία του καθορίζεται από το αποτέλεσμα.

Τα συμφέροντα θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται από κοινού με τα κατάλοιπα στους συντελεστές διακυβέρνησης. Ορισμένες φορές τα συμφέροντα και μόνον μπορούν να τροποποιήσουν κατάλοιπα. Ακόμη και τότε, μολονότι συμφέροντα καθαυτά, ανόθευτα αισθημάτων, εύκολα γίνονται ισχυρός παράγοντας επιρροής σε άτομα στα οποία υπερισχύουν κατάλοιπα του συνδυαστικού ενστίκτου (Iη τάξη)* —εξ αιτίας αυτού επηρεάζουν αρκετά μέλη της κυβερνώσας τάξης— επισημαίνουμε ότι, από την άλλη πλευρά, συμφέροντα καθαυτά και ανεξάρτητα αισθημάτων επιδρούν ελάχιστα σε άτομα στα οποία υπερισχύουν κατάλοιπα διατήρησης συνόλων, δηλαδή στο μεγαλύτερο τμήμα της υπεξούσιας τάξης. Σε γενικές γραμμές μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η κυβερνώσα τάξη έχει ορθότερη έποψη των συμφερόντων της επειδή περιβάλλεται με λεπτότερα πέπλα αισθημάτων, ενώ η υποταγμένη τάξη τυλίγεται με χοντρά πέπλα αισθημάτων. Κατά συνέπεια η κυβερνώσα τάξη μπορεί να εξαπατήσει την υπεξούσια τάξη θέτοντάς την στην υπηρεσία των δικών της συμφερόντων. Τέτοιου είδους συμφέροντα δεν είναι οπωσδήποτε αντίθετα μ' εκείνα της υπεξούσιας τάξης· συχνά οι δύο ομάδες συμφερόντων συμπίπτουν σε τέτοιο βαθμό ώστε η παραπλάνηση να καθίσταται ευεργετική για την υποτελή τάξη.

Καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας συναίνεση και δύναμη εμφανί-

* Σύμφωνα με τον V. Pareto τα κατάλοιπα Iης τάξης είναι εκείνα του «ενστίκτου των συνδυασμών». Αυτό αφορά τη δημιουργία σχέσεων μεταξύ πραγμάτων και ιδεών. Στο ένστικτο των συνδυασμών οφείλονται οι θεωρίες, οι αιτιάσεις και οι πράξεις που οδηγούν στην πνευματική και υλική πρόοδο του

πολιτισμού. Η Iη τάξη καταλοίπων είναι η «διατήρηση των αθροισμάτων». Πρόκειται για τη συντηρητική τάση διατήρησης όσων συνδυασμών επιτεύχθηκαν στον πολιτισμό. Οι δυο τάξεις καταλοίπων παρουσιάζονται στον Pareto ως αντίθετες (Σ.τ.Μ.).

ζονται ως παράγοντες διακυβέρνησης... Όπως τα παράγωγα είναι πιο ευμετάβλητα από τα κατάλοιπα που φανερώνουν, έτσι ακριβώς και οι μορφές εκδήλωσης δύναμης και συναίνεσης διαφέρουν τα μέγιστα από τα γενεσιουργά τους αισθήματα και συμφέροντα: οι διαφορές στις αναλογίες δύναμης και συναίνεσης προέρχονται ως επί το πλείστον από διαφορές στις αναλογίες αισθημάτων και συμφερόντων... Παράγωγα και μορφές διακυβέρνησης... ασκούν ελάχιστη επιρροή στην κοινωνική ισορροπία εν σχέσει προς όσα αισθήματα και συμφέροντα τα στηρίζουν...

III. Η κυβερνώσα τάξη: χαρακτήρας και μέθοδοι

ΠΑΝΤΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ κυβερνώσα τάξη, ακόμη και στο δεσποτισμό, διαφέρουν ωστόσο οι μορφές εμφάνισής της. Στις απολυταρχικές κυβερνήσεις εμφανίζεται μία μόνο φιγούρα επί σκηνής: ο κυρίαρχος. Στις επονομαζόμενες δημοκρατικές κυβερνήσεις υπάρχει το κοινοβούλιο. Πάντοτε όμως, πίσω από την αυλαία υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι ασκούν σπουδαίες λειτουργίες στο πρακτικό έργο της κυβέρνησης. Ασφαλώς τούτοι από καιρού εις καιρόν πρέπει να υποκλίνονται στα καπρίτσια των αμαθών και αυταρχικών κυρίαρχων ή κοινοβουλιών: γρήγορα όμως επιστρέφουν στην ανθεκτική, υπομονετική, σταθερή εργασία, που τ' αποτελέσματά της έχουν σαφώς ανώτερη σημασία. Στη ρωμαϊκή *Digesta* ανακαλύπτουμε αξιοθαύμαστες διατάξεις να φέρουν τα ονόματα οικτρών αυτοκρατόρων, όπως στις μέρες μας ανεκτοί νομικοί κώδικες προέρχονται από κοινοβούλια όπου Θεός ξέρει πόση μωρία στοιβάζεται. Η αιτία και στις δύο περιπτώσεις είναι η ίδια: ο κυρίαρχος παρέχει ελευθερία κινήσεων στους νομικούς συμβούλους του, ορισμένες δε φορές αγνοεί παντελώς τι μέλλει γενέσθαι. Το αυτό ισχύει πολύ περισσότερο με τα κοινοβούλια, τα οποία επιδεικνύουν πολύ λιγότερη οξυδέρκεια απ' ό,τι κάποιοι βασιλείς και δυνάστες. Η Αυτού Υψηλότης ο Δήμος έχει ακόμη μικρότερη οξυδέρκεια κι αυτό έκαμε κατά καιρούς δυνατή, σε πείσμα των προκαταλήψεων του, τη βελτίωση των κοινωνικών συνθηκών και πολύ περισσό-

τερο την έγκαιρη λήψη μέτρων για εθνική άμυνα. Ο αξιότιμος Δήμος νομίζει πως ακολουθεί τις επιθυμίες του ενώ στην πραγματικότητα ακολουθεί τις εντολές των αρχόντων του. Τούτο ωστόσο εξυπηρετεί αποκλειστικά τα συμφέροντα των αρχόντων του καθ' ότι, από την εποχή του Αριστοφάνη έως τη δική μας, ειδικεύτηκαν στο να ρίχνουν στάχτη στα μάτια του Δήμου. Οι πλουτοκράτες μας, όπως άνδρες του ιδίου φυράματος κατά το τέλος της ρωμαϊκής Δημοκρατίας, είναι απορροφημένοι να κάνουν λεφτά, είτε για τον εαυτό τους είτε για να κορέσουν τη λαίμαργία των οπαδών και συνενόχων τους. Δίνουν μικρή ή καθόλου σημασία σ' ο,τιδήποτε άλλο. Ανάμεσα στα διάφορα παράγωγα τα οποία δημιουργούν για να δείξουν στο έθνος ότι η παραμονή τους στην εξουσία είναι προς όφελός του ανακαλύπτουμε τη διαβεβαίωση πως ο λαός είναι καλύτερα εξοπλισμένος ώστε να λαμβάνει αποφάσεις επί γενικών κι όχι επί ειδικών ζητημάτων. Στην πραγματικότητα ισχύει ακριβώς το αντίθετο. Άμα κάποιος συζητήσει με τους αμόρφωτους ανθρώπους θα διαπιστώσει ότι κατανοούν τα συνήθως συγκεκριμένα ειδικά ζητήματα, πολύ καλύτερα από τα συνήθως αφηρημένα γενικά τέτοια. Τα αφηρημένα ωστόσο θέματα έχουν το εξής πλεονέκτημα για τους εξουσιαστές: ανεξαρτήτως των απόψεων του κόσμου γύρω απ' αυτά, οι πολιτικοί ηγέτες σίγουρα θα κάμουν ό,τι τους αρέσει. Ο λαός, παραδείγματος χάριν, εκλέγει κοινοβουλευτικά μέλη τα οποία διακηρύσσουν ως πολιτική την κατάργηση του τόκου επί κεφαλαίου και της «υπεραξίας» στη βιομηχανία καθώς και τον έλεγχο στην πλεονεξία των κερδοσκόπων. Οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι, άμεσα ή έμμεσα, δημιουργούν τεράστιες αυξήσεις στο δημόσιο χρέος και κατά συνέπεια στον τόκο που καταβάλλεται επί του κεφαλαίου· διατηρούν και στην πραγματικότητα αυξάνουν την όποια «υπεραξία» καρπούνται εργοστασιάρχες, πολλοί από τους οποίους αυξάνουν τον πλούτο τους με τις δημαγωγίες, και εκχωρούν τη διακυβέρνηση του κράτους στους κερδοσκόπους. Μερικοί από τους διαπρεπέστερους του είδους γίνονται διπλωμάτες —όπως ο Volpi ο οποίος έκλεισε την Ειρήνη της Λωζάννης —ή υπουργοί— όπως οι Caillaux και Lloyd George.

Η κυβερνώσα τάξη δεν είναι ομοιογενής· εμπεριλαμβάνει κάποια

κυβερνητική αυθεντία —μια πιο ιδιαίτερη τάξη ή ηγέτη ή ομάδα εξουσίας— μ' αρμοδιότητα τον έλεγχο στ' αποτελέσματα και στην πρακτική. Άλλοτε αυτό είναι φανερό, όπως με τους Εφόρους στην Σπάρτη, το Συμβούλιο των Δέκα στη Βενετία, τους ευνοούμενους υπουργούς ενός απολυταρχικού άρχοντα ή τα πολιτικά «αφεντικά» του κοινοβουλίου. Άλλοτε πάλι το κέντρο ελέγχου είναι κατά κάποιον τρόπο κρυφό, όπως οι «κλίκες» στην Αγγλία, τα κομματικά συνέδρια στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι παρασκηνιακοί χρηματοδότες σε Γαλλία και Ιταλία, και ούτω καθεξής. Η τάση να προσωποποιούνται αφαιρέσεις ή απλούστερα να τους αποδίδεται αντικειμενική υπόσταση οδηγεί πολύ κόσμο να θεωρεί την κυρίαρχη τάξη πρόσωπο, ή αν μη τι άλλο σαν συγκεκριμένη μονάδα, και να υποθέτει ότι έχει ενιαία θέληση, εφαρμόζει δε ορθολογικά τα προσχηματισμένα σχέδια της. Πολλοί αντισημίτες σκέφτονται κατ' αυτόν τον τρόπο για τους Εβραίους· παρόμοια σκέφτονται αρκετοί σοσιαλιστές για την μπουρζουαζία —αν και κάποιοι απ' αυτούς βρίσκονται πιο κοντά στην πραγματικότητα και αντιμετωπίζουν την μπουρζουαζία σαν σύστημα για τις λειτουργίες του οποίου ο κάθε μπουρζουάς, ως ένα βαθμό, δεν ευθύνεται άμεσα. Η κυβερνώσα τάξη, όμοια μ' άλλες κοινωνικές ομάδες, εκτελεί λογικές και μη-λογικές πράξεις. Ο κυρίαρχος παράγοντας είναι πράγματι το σύστημα εντός του οποίου υφίστανται κι όχι η βούληση των ατόμων τα οποία σε πολλές περιστάσεις άγονται και φέρονται από το σύστημα χωρίς τη δική τους συνειδητή εκλογή.

Η κυβερνώσα τάξη για να διατηρήσει την εξουσία της χρησιμοποιεί άτομα της υπεξουσίας τάξης. Τούτα εμπίπτουν σε δύο διαφορετικές κατηγορίες συναφείς προς τους δύο κύριους παράγοντες για την κατοχή εξουσίας. Στην πρώτη κατηγορία το όργανο είναι η δύναμη· εδώ συμπεριλαμβάνονται στρατός, αστυνομία και μπράβοι — οι έμμισθοι φονιάδες των προηγούμενων αιώνων. Στη δεύτερη, το όργανο είναι τεχνητό· από τις μέρες της ρωμαϊκής *clientela* έως τους ακόλουθους των μοντέρνων πολιτικών, άτομα αυτής της κατηγορίας εμφανίζουν όμοια χαρακτηριστικά. Οι δύο τούτες κατηγορίες δίνουν σταθερά το παρόν στη δημόσια ζωή, αν κι όχι με την ίδια πραγματική αναλογία κι ακόμη λιγότερο με την ίδια ορατή αναλογία. Η Ρώμη των πραι-

τωριανών χαρακτηρίζει το ένα άκρο: εδώ το βασικό *de facto* όργανο είναι η ένοπλη δύναμη. Οι Ηνωμένες Πολιτείες αποτελούν παράδειγμα του άλλου άκρου: εδώ οι πολιτικές κλίκες είναι τα πραγματικά κυρίαρχα και επιπλέον, σε μικρότερο βαθμό, τα φανερά όργανα. Οι κλίκες αυτές λειτουργούν με ποικίλους τρόπους. Ο βασικός τρόπος είναι ο λιγότερο φανερός: η κυβέρνηση «μεριμνά» για τα συμφέροντα των κερδοσκόπων, συχνά χωρίς να έχει κάποια σαφή αντίληψή τους. Μια κυβέρνηση προστατευτισμού, παραδείγματος χάριν, κερδίζει την εμπιστοσύνη και υποστήριξη των προστατευόμενων εργοστασιαρχών δίχως απαραίτητα να 'χει κάμει σαφή συμφωνία μ' όλους τους, μολονότι μπορεί να έχει έρθει σ' άμεση επαφή με μονωμένους ηγέτες εργοστασιαρχών... Υπάρχουν άλλοι εμφανέστεροι τρόποι, μικρότερης σημασίας από κοινωνική έποψη αν και μεγάλης σπουδαιότητας από ηθική έποψη — επί παραδείγματι, η εξαγορά ψηφοφόρων, εκλεγμένων αντιπροσώπων, κυβερνητικών αξιωματούχων και υπουργών, δημοσιογράφων και παρόμοιων ανθρώπων. Τούτη είναι η μοντέρνα εκδοχή δεκασμού, υπό απολυταρχικές κυβερνήσεις, των αυλοκολάκων, ευνοούμενων αντρών και γυναικών, κυβερνητικών αξιωματούχων, στρατηγών κ.ά. — χωρίς να έχει εντελώς εξαφανιστεί η παλαιότερη μορφή διαφθοράς...

Φαίνεται πως υπάρχει στενότητα συνάφεια ανάμεσα σε «δημοκρατική» εξέλιξη και ευρεία χρήση εκείνης της μεθόδου διακυβέρνησης που προσφεύγει σε τεχνητή και φατριαστική πολιτική σ' αντίθεση προς τη μέθοδο που προσφεύγει στη δύναμη. Η αντίθεση μεταξύ των δύο παραγόντων διαπιστώνεται στην ιστορία της ύστερης δημοκρατικής περιόδου της Ρώμης: χάρη στη δύναμη νίκησε τελικά η Αυτοκρατορία. Αυτή γίνεται πολύ περισσότερο εμφανής στη σημερινή εποχή. Το πολιτικό σύστημα πολλών «δημοκρατικών» χωρών θαυμάσια ορίζεται σαν πρωταρχικά οικονομικός φεουδαλισμός όπου η επιδέξια δημιουργία πολιτικών φατριών συνιστά το κύριο όργανο διακυβέρνησης. Εδώ ακριβώς διαχωρίζεται από το στρατιωτικό φεουδαλισμό της μεσαιωνικής περιόδου που κύριο όργανό του ήταν δύναμη βασισμένη στην υποτέλεια. Πολιτικό σύστημα όπου ο «λαός» εκφράζει τη «θέλησή» του (αν υποτεθεί ότι έχει κάποια, πράγμα αμφισβη-

τήσιμο) χωρίς κλίκες, συνωμοσίες, λόμπι και φατρίες υφίσταται μόνον ως ευσεβής πόθος θεωρητικών. Δεν υπήρξε πραγματικά κατά το παρελθόν ή το παρόν, ούτε στη Δύση ούτε κάπου αλλού.

Στα φαινόμενα τούτα δόθηκε μεγάλη προσοχή αλλά συνήθως θεωρήθηκαν αποκλίσεις ή «εκφυλισμός» της δημοκρατίας. Κανένας εν τούτοις δεν είναι σε θέση να πει πού ή πότε υπήρξε η τέλεια, ή εν πάση περιπτώσει, μετρίως ανεκτή, κατάσταση πραγμάτων δίχως τα εκφυλιστικά, δυσάρεστα αυτά πράγματα. Μπορούμε μόνο να πούμε πως όταν η δημοκρατία ήταν αντιπολιτευτικό πολιτικό κίνημα είχε λιγότερα ελαττώματα απ' όσα φανερώνει τώρα κάτι τέτοιο ωστόσο χαρακτηρίζει σχεδόν όλα τα αντιπολιτευόμενα κόμματα, καθόσον στερούνται όχι τόσο τη θέληση όσο την ευκαιρία για αδικοπραγία.

Αν εξετάσουμε όλα τούτα τα γεγονότα αντικειμενικά, απαλλαγμένοι κατά το δυνατό από την επιρροή μισαλλόδοξων παθών κι από τις προκαταλήψεις πατριωτικών, κομματικών, τελειοθηρικών και ιδεαλιστικών παθών κι άλλων παρόμοιων, θα διαπιστώσουμε ότι στην πραγματικότητα —ανεξαρτήτως μορφής του πολιτικού συστήματος— οι κυβερνώντες εκμεταλλεύονται σκόπιμα, κατά κανόνα, την εξουσία τους για να ελέγχουν τα πράγματα και την καταχρώνται ούτως ώστε να αποκομίζουν προσωπικά οφέλη και κέρδη, τα οποία ορισμένες φορές δεν τα διαχωρίζουν από κομματικά κέρδη και οφέλη, ενώ σχεδόν πάντα τα ταυτίζουν με εθνικά κέρδη και οφέλη. Έπεται ότι: 1. Από τούτη την έποψη, οι ποικίλες μορφές πολιτικών συστημάτων δεν διαφέρουν σημαντικά αναμεταξύ τους. Οι πραγματικές διαφορές τους δεν βρίσκονται στη μορφή αλλά στην ουσία: δηλαδή, στα αισθήματα του κόσμου. Όσο περισσότερο —ή λιγότερο— τίμιος ο συνολικός πληθυσμός κάποιας χώρας, τόσο περισσότερο —ή λιγότερο— τίμια και η κυβέρνησή της. 2. Οι απολαβές και τα κέρδη της εξουσίας αυξάνονται εφ' όσον επεκτείνεται η παρέμβαση της κυβέρνησης σε ιδιωτικές υποθέσεις. Τα πιθανά οφέλη μεγεθύνονται ανάλογα με το εκμεταλλεύσιμο υλικό. 3. Η κυβερνώσα τάξη επιχειρεί το σφετερισμό αγαθών και ιδιοκτησίας του κόσμου όχι μόνον προς το συμφέρον της αλλά και για να μοιραστεί τα λάφυρα μ' άτομα και ομάδες της υπεξουσίας τάξης τα οποία υπερασπίζονται και υποστη-

ρίζουν την εξουσία της —όπως ο πελάτης υποστηρίζει τον πάτρωνα— είτε με τη δύναμη ή με δόλο. 4. Συνήθως ούτε οι πάτρωνες ούτε οι πελάτες έχουν επίγνωση ότι η συμπεριφορά τους παραβαίνει τους ισχύοντες ηθικούς κανόνες της κοινωνίας τους, μα κι όταν το ξέρουν βρίσκουν αμέσως δικαιολογίες είτε υποστηρίζοντας, κατόπιν εορτής, ότι κι άλλοι στη θέση τους θα έκαναν ακριβώς το ίδιο, ή επικαλούμενοι το συμβατικό πρόσχημα πως ο σκοπός αγιάζει τα μέσα — και γι' αυτούς δεν υπάρχει εξοχότερος σκοπός από το να διατηρήσουν την εξουσία τους. 5. Η κυβερνητική μηχανή αναλώνει μ' όλους τους δυνατούς τρόπους μια ποσότητα πλούτου, συναφή με τη συνολική ποσότητα πλούτου που αντιπροσωπεύουν τα υποκείμενα σε κυβερνητική παρέμβαση ιδιωτικά συμφέροντα αλλά και με τη σχετική αναλογία κατάλοιπων Ιης και Ιης τάξης ανάμεσα σε κυβερνήτες και κυβερνώμενους.

IV. Στοιχεία της κυβερνώσας τάξης

ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ ΔΙΑΧΩΡΙΣΟΥΜΕ τούτα τα στοιχεία σε δύο κεντρικές κατηγορίες. Η κατηγορία Α περιλαμβάνει όσα άτομα επιδιώκουν αδιάλλακτα ιδεώδεις σκοπούς, και γι' αυτό αποδέχονται κι ακολουθούν απερίφραστα συγκεκριμένους κανόνες συμπεριφοράς. Η κατηγορία Β περιλαμβάνει όσους αποσκοπούν στην πρόοδο της δικής τους ευζωίας, των προστατευόμενών τους αλλά και των οπαδών τους. Η γενική αυτή κατηγορία διαιρείται σε δύο υποκατηγορίες. Θα χαρακτηρίσουμε ως Β-α όποιους αρκούνται σε απολαβές εξουσίας και τιμών, εγκαταλείποντας στους συνεργάτες τους τα υλικά οφέλη· και σαν Β-β όποιους επιδιώκουν υλικά οφέλη —κυρίως χρήματα— είτε για τον εαυτό τους ή για τους οπαδούς τους. Οι τύποι Α κάποιου συγκεκριμένου κόμματος ονομάζονται από τους υποστηρικτές του «τίμιοι άνθρωποι» και αποτελούν αντικείμενο θαυμασμού. Οι αντίπαλοι του κόμματος τους αντιμετωπίζουν σαν φανατικούς και μισαλλόδοξους, απορρίπτοντάς τους μετά βδελυγμίας. Οι άνθρωποι του Β-α είδους θεωρούνται γενικά τίμιοι απ' όσους διάκεινται ευνοϊκά στο κόμμα κι

αντιμετωπίζονται μ' αδιαφορία, όσον αφορά την εντιμότητα, από τους αντιπάλους του. Όταν ανακαλύπτονται άνθρωποι του Β-β είδους, όλοι τους αποκαλούν «ανέντιμους», οι φίλοι ωστόσο του κόμματος προσπαθούν να αποκρύψουν την ύπαρξή τους και για να το καταφέρουν είναι ικανοί να ισχυριστούν πως το μαύρο είναι άσπρο. Οι Β-α κοστίζουν συνήθως περισσότερο σε μια χώρα απ' ό,τι οι Β-β γιατί το επίχρισμα εντιμότητας επιτρέπει κάθε είδους ελιγμούς με απώτερο σκοπό τη μεταβίβαση της ιδιοκτησίας άλλων ανθρώπων στα χέρια των δικών τους πολιτικών φατριών. Εξ άλλου, η κατηγορία των Β-α συμπεριλαμβάνει αρκετά μεγάλο αριθμό ανθρώπων οι οποίοι, μολονότι δεν κρατούν τίποτε για τον εαυτό τους, κάνουν το παν ώστε να πλουτίσουν οι οικογένειές τους. Οι αμοιβαίες αναλογίες των κατηγοριών Α και Β εξαρτώνται κατά πολύ από τις αμοιβαίες αναλογίες των κατάλοιπων της Ιης και Ιης τάξης. Μεταξύ των Α, δεσπάζουν σαφώς κατάλοιπα της Ιης τάξης και άρα, αναλόγως προς την έποψη κάποιου, οι Α αποκαλούνται «έντιμοι» ή «φανατικοί» και «σεκταριστές». Κατάλοιπα Ιης τάξης επικρατούν ανάμεσα στους Β· επομένως τους ταιριάζει καλύτερα να κυβερνούν. Όταν οι Β αποκτούν εξουσία διαπιστώνουν πως οι Α είναι ανυπέβλητο εμπόδιο στο κόμμα τους, παρ' ό,τι προσφέρουν στο κόμμα ένα τόνο αξιοπιστίας. Ωστόσο, τούτος ο στόχος εξυπηρετείται ορθότερα από τους Β-α· αυτοί είναι αγαθό εν ανεπαρκεία κι επομένως περιζήτητοι από τα κόμματα. Οι συναφείς αναλογίες κατάλοιπων Ιης και Ιης τάξης μεταξύ κομματικών ψηφοφόρων, ενεργών υποστηρικτών και μη κυβερνητικών μελών αντιστοιχούν, χωρίς να ταυτίζονται, προς τις συναφείς αναλογίες τούτων των κατάλοιπων στην πραγματική κυβερνητική ομάδα — το γενικό κομματικό επιτελείο. Μόνο κάποιο κόμμα όπου αφθονούν κατάλοιπα Ιης τάξης μπορεί να εκλέγει πολλά άτομα της Α κατηγορίας· αλλά εκλέγει παράλληλα, χωρίς να το αναγνωρίζει, ορισμένους άνδρες της Β κατηγορίας εφ' όσον αυτοί, μια κι είναι οξυδερκείς, μετρημένοι και μάστορες της τέχνης των συνδυασμών, εύκολα ρίχνουν στάχτη στα μάτια αφελών ψηφοφόρων όπου υπερισχύουν κατάλοιπα της Ιης τάξης.

Στα δυτικά πολιτικά συστήματά μας, τα κόμματα κατανέμονται σε

δύο γενικές τάξεις: 1. Κόμματα εναλλασσόμενα αναμεταξύ τους στη διακυβέρνηση. 2. Αδιάλλακτα, ασυμβίβαστα κόμματα που δεν γίνονται κυβέρνηση. Έπεται ότι όσα κόμματα εναλλάσσονται στην εξουσία θα έχουν ελάχιστα τον Α και μέγιστα τον Β τύπο· στα αδιάλλακτα κόμματα οι συναφείς αναλογίες αντιστρέφονται. Ένας άλλος τρόπος να πεις το ίδιο πράγμα θα ήταν ότι τα κόμματα που δεν εισέρχονται στην κυβέρνηση είναι συχνά εντιμότερα, αλλά και πιο φανατικά και μισαλλόδοξα, απ' όσα κόμματα ασκούν εξουσία. Εξ ου κι ο γαλλικός αφορισμός: «Η δημοκρατία ήταν καλό πράγμα σαν υποχείριο της Αυτοκρατορίας»... Στα κόμματα που αναλαμβάνουν την εξουσία γίνεται κάποιο πρώτο «ξεκαθάρισμα» στις προεκλογικές εκστρατείες. Κανείς άνδρας, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, δεν γίνεται κοινοβουλευτικό μέλος αν δεν πληρώσει το τίμημα κι αν δεν είναι προετοιμασμένος να παρέχει —κι ακόμη πιο αβίαστα να υποσχεθεί— εκδουλεύσεις από την κυβέρνηση. Ελάχιστοι του τύπου Α υπερπηδούν αυτό το εμπόδιο. Παρά ταύτα οι κάπως πλούσιοι υποψήφιοι που είναι σε θέση να εξαγοράσουν κάποιο κοινοβουλευτικό έδρανο, θεωρώντας το πολυτέλεια, προσεγγίζουν τον τύπο Α αφού, όσο κι αν φαίνεται παράδοξο, είναι αμέσως μετά τους Α οι εντιμότεροι πολιτικοί. Σήμερα ο αριθμός τους περιορίζεται λόγω της τεράστιας αύξησης του κόστους εξαγοράς ψήφων. Όποιοι ανταπεξέρχονται σε έξοδα ιδίοις πόροις στοχεύουν να ισοφαρίσουν τις δαπάνες κερδίζοντας χρήματα με εξωπολιτικές δραστηριότητες, ενώ όποιοι δεν έχουν ή δεν μπορούν να κερδίσουν χρήματα αναλαμβάνουν τη διοίκηση ώστε να πληρώσουν τα σπασμένα υπό τη μορφή πολυποίκιλων παραχωρήσεων κι εκδουλεύσεων. Ο ανταγωνισμός είναι τρομερός και μονάχα όσοι είναι ασυνήθιστα καλά εξοπλισμένοι μ' ένστικτα συνδυασμών μπορούν να φθάσουν στην κορυφή.

Δεύτερη κι εξονυχιστικότερη δοκιμασία είναι η επιλογή υπουργών. Οι κοινοβουλευτικοί υποψήφιοι πρέπει να δώσουν υποσχέσεις στο εκλογικό σώμα· υπουργοποιήσιμοι υποψήφιοι πρέπει να δώσουν υποσχέσεις σε κοινοβουλευτικά μέλη κι οφείλουν να πείσουν ότι αυτά και οι πολιτικοί υποστηρικτές τους θα τύχουν της δέουσας προσοχής. Ο αφελής κόσμος πλανάται οικτρά εάν σκέφτεται ότι η αντιμετώπιση

τέτοιων ζητημάτων αρκεί για να είσαι απατεώνας. Στην πραγματικότητα απαιτούνται εξαιρετικά χαρίσματα: διορατικότητα και φανερή κλίση για κάθε είδους συνδυασμούς. Οι υπουργοί δεν έχουν στη διάθεσή τους μέγα θησαυροφυλάκιο όπου μπορούν να καταδύονται ανά πάσα στιγμή και να διαμοιράζουν τους θησαυρούς στους οπαδούς τους. Πρέπει να εποπτεύουν τον επιχειρηματικό και βιομηχανικό κόσμο με αέτειο βλέμμα, να επινοούν λεπτούς συνδυασμούς οικονομικής ευνοιοκρατίας, επιδέξιους τρόπους μεροληψίας υπέρ τραπεζών και επιχειρηματικών συγκροτημάτων, προαγωγής μονοπωλίων, χειραγώγησης των φορολογικών επιπτώσεων, και ούτω καθεξής. Πρέπει να ξέρουν τα μέσα και τα έξω για να ασκήσουν επιρροή στα δικαστήρια και για να αποδώσουν τίτλους, τιμές και τα παρόμοια σ' εκείνους από τους οποίους εξαρτάται η παραμονή τους στην εξουσία. Πάντοτε δε πρέπει να αποτρέπουν τη συνένωση ανδρών τύπου Α των άλλων κομμάτων. Οι κομματικοί άνδρες με στέρεα πίστη, αντίθετη προς τη σθεναρή πίστη των ανδρών τύπου Α άλλων κομμάτων, δεν θα κατορθώσουν και πολλά προς αυτή την κατεύθυνση. Αν όμως κάποιος δεν έχει πίστη ή πεποιθήσεις καθόλου, δίχως να έχει κατάλοιπα πλην εκείνων της Ιης τάξης (συνδυασμοί), τότε δεν θα είναι τόσο δύσκολο να επηρεάσει τους Α, ή και να κερδίσει από τις ίδιες τις πεποιθήσεις τους, παρασύροντάς τους ή εν πάση περιπτώσει αμβλύνοντας την αντίθεσή τους. Είναι σίγουρο λοιπόν ότι στα κόμματα που εναλλάσσονται στη διακυβέρνηση κάποιας χώρας υπερτερούν κατάλοιπα της Ιης τάξης. Εξ αιτίας αυτού τα πολιτικά μας συστήματα τείνουν όλο και περισσότερο να γίνουν συστήματα δημαγωγικής πλουτοκρατίας. Τα διάφορα κόμματα συνεχώς αλληλοκατηγορούνται για ανεντιμότητα... Αφού σχεδόν όλα τα κόμματα συμπεριλαμβάνουν τύπους Β-β, το δεδομένο και μόνο αυτού του στοιχείου θα δικαίωνε κατηγορίες ανεντιμότητας εναντίον σχεδόν κάθε κόμματος. Τα κόμματα έχουν ακόμη τους Β-α, κι έτσι αν κάποιος λάβει υπ' όψη αποκλειστικά τούτους θα μπορούσε να κατηγορήσει κάποιο κόμμα ως ανέντιμο ή και να μην το κάμει, καθόσον εξαρτάται από τον ορισμό της έννοιας «ανεντιμότης». Συν τοις άλλοις, τα περισσότερα κόμματα έχουν μερικούς Α τύπους· εάν κάποιος συλλογίζεται μονάχα αυτούς,

κάλλιστα μπορεί να βεβαιώσει πως το δεδομένο κόμμα είναι έντιμο. Αν αντίθετα λογαριάσουμε τις συναφείς αναλογίες Α και Β τύπου κάποιου κόμματος θα ανακαλύψουμε σίγουρα ορισμένα κόμματα όπου υπερισχύουν οι Α και επομένως είναι δυνατό να ονομαστούν «έντιμα». Σε πάρα πολλές περιπτώσεις ωστόσο δεν είναι δυνατό να καθορισουμε κατά πόσον υπάρχει ουσιαστική διαφορά στην αναλογία Α και Β. Γενικά μπορεί κανείς να πει ότι στα διάφορα κόμματα που συγκρούονται στον αγώνα για εξουσία, οι Α είναι αξιοπρόσεκτοι λόγω σπανιότητας.

Ταυτόχρονα, εφ' όσον στις κατώτερες τάξεις αφθονούν κατάλοιπα της Πης τάξης, επιβάλλεται οι διοικήσεις, έστω κι αν στην πραγματικότητα ωθούνται από υλικά και μόνον συμφέροντα, να προσποιούνται τουλάχιστον πως εμπνέονται από ιδανικά. Οι πολιτικοί οφείλουν να καλυφθούν κι οι ίδιοι με πέπλα —συχνά ακριούντως διάφανα— εντιμότητας. Όταν κάποιος απ' αυτούς πιαστεί με το χέρι στο ταμείο, η αντιπολίτευση σηκώνει θύελλα αντιδράσεων — χωρίς αυτό να την εμποδίζει να κάμει ό,τι μπορεί για τη μεταστροφή του σκανδάλου σε δικό της πλεονέκτημα. Εάν το φερόμενο ως κόμμα του ενόχου αποτύχει στις προσπάθειες αθώωσής του τον αποκηρύσσει όπως πλοίο σε καταιγίδα απαλλάσσεται από το έρμα. Το κοινό παρακολουθεί την εξέλιξη της υπόθεσης συνεπαρμένο όπως θεατές στο θέατρο, ενώ η υπόθεση καταλήγει σε έξοχο δράμα άνευ εξόδων εάν παρ' ελπίδα υπάρχει κάποιο στοιχείο σεξουαλικού ή ανθρωπίνου ενδιαφέροντος. Κοινότοπα, ήσσονα ζητήματα θέτουν κατά μέρος τα μείζονα, και το πραγματικό θέμα —το κοινωνικό και πολιτικό σύστημα που γεννά τέτοια σκάνδαλα— αγνοείται παντελώς... Οι ηθικιστές υποθέτουν ότι το σκάνδαλο προκλήθηκε λόγω της συμπτωματικής αναρρίχησης στην εξουσία και της επήρειας ενός «ανέντιμου» ανθρώπου, επιχειρηματολογώντας σαν να επρόκειτο για κάτι αντίστοιχο προς κατάχρηση εταιρίας από κάποιο ταμιά. Εν τούτοις, ανάμεσα στις δύο περιπτώσεις δεν υπάρχει συνάφεια. Ένας τέτοιος άνθρωπος δεν αναρριχάται σε θέση εξουσίας λόγω τυχαίων περιστάσεων η επιλογή του ανταποκρίνεται στις επιταγές της φύσης του συστήματος. Όσον αφορά τη σύγκριση με τον προαναφερθέντα ανέντιμο ταμιά, θα πρέπει

να υποθέσουμε ότι ο ταμίας δεν διορίστηκε κανονικά αλλά πως ο εργοδότης του τον προσέλαβε εσκεμμένα μεταξύ πιθανών καταχραστών με σημαντικές επιδόσεις στην καταδολίευση και το σφετερισμό.

V. Τυπολογία κυβερνήσεων

ΠΑΡΑΤΗΡΟΥΜΕ ΟΤΙ Η ΚΥΒΕΡΝΩΣΑ ΤΑΞΗ πολύ συχνά, ενώ επιδιώκει συγκεκριμένους σκοπούς, παράγει έμμεσα διαφορετικά αποτελέσματα, άλλοτε απρόβλεπτα κι άλλοτε ανεπιθύμητα. Κυβερνήσεις, για παράδειγμα, επιβάλλουν προστατευτικούς δασμούς για να ευνοηθούν τα συμφέροντα της κλίμακας τους κι ακούσια προωθούν την κυκλοφορία των ελίτ. Από ηθική έποψη κάποιο μέτρο κρίνεται ανεξάρτητα απ' όλα τα άλλα κοινωνικά φαινόμενα, αλλά από την έποψη της κοινωνικής χρησιμότητας δεν κρίνονται έτσι τα πράγματα: πρέπει να συνυπολογιστεί πώς τούτο το μέτρο επηρεάζει την κοινωνική ισορροπία εν γένει... Για να αποκτήσουμε κάποια γενική ιδέα τούτης της έποψης αναλογιστούμε ορισμένους τύπους διακυβέρνησης όπως παρουσιάστηκαν ιστορικά.

Τύπος I. *Κυβερνήσεις που στηρίζονται κύρια στη φυσική δύναμη και σε θρησκευτικά ή άλλα παρόμοια αισθήματα.* Σ' αυτές συμπεριλαμβάνονται, για παράδειγμα, οι κυβερνήσεις των ελληνικών πόλεων κατά την περίοδο των «τυράνων», της Σπάρτης, της Ρώμης υπό τον Αύγουστο και τον Τιβέριο, της ενετικής δημοκρατίας κατά τους τελευταίους αιώνες ύπαρξής της, και πολλών ευρωπαϊκών χωρών κατά τον δέκατο-όγδοο αιώνα. Παντού υπάρχει κάποια κυβερνώσα τάξη στην οποία υπερισχύουν κατάλοιπα της τάξης έναντι εκείνων της ίδιας τάξης. Η κυκλοφορία των ελίτ είναι κατά κανόνα αργή. Δεν είναι δαπανηρές κυβερνήσεις, από την άλλη όμως πλευρά δεν παρέχουν κίνητρα στην οικονομική παραγωγή, είτε γιατί έχουν κάποια έμφυτη αποστροφή για νέα πράγματα ή γιατί δίνουν μικρή αξία, με όρους κυκλοφορίας των ελίτ, σε άτομα με καταφανή τάση για οικονομικούς συνδυασμούς. Εάν, ωστόσο, υπάρχει τέτοια τάση στο σύνολο του πληθυσμού, η κοινωνία μπορεί ν' απολαύσει ικανοποιητικό βαθμό οικονομικής ευημερίας (όπως στην περίπτωση της Ρώμης υπό την

Αυτοκρατορία της ακμής) χωρίς να παρεμποδίζονται οι κυβερνητικές κατευθύνσεις. Συχνά όμως αποδεικνύεται πως υπάρχει κάποιο εμπόδιο που απορρέει από το γεγονός ότι το ιδεώδες κυβερνήσεων αυτού του τύπου απολήγει σ' ένα έθνος μ' απολιθωμένους θεσμούς (Σπάρτη, Ρώμη κατά τη διάρκεια της όψιμης Αυτοκρατορίας, Βενετία στην παρακμή της). Μπορεί να αυξάνουν τον πλούτο τους με κατακτήσεις, όμως αυτά τα πλούτη είναι κατ' ανάγκη επισφαλή δεδομένου ότι η κατάκτηση δεν δημιουργεί νέα πλούτη (Σπάρτη, Ρώμη). Εξ άλλου, ανάλογα καθεστώτα συχνά κατά το παρελθόν εκφυλίστηκαν σε εξουσία ένοπλων συμμοριών (πραιτωριανοί, γενίτσαροι) ικανών μονάχα να κατασπαταλούν πλούτη.

Τύπος II. *Κυβερνήσεις που στηρίζονται βασικά στην ευφύια και την πανουργία.* Εδώ μπορούμε να ξεχωρίσουμε δύο υποδιαίρεσεις. II-α: Εάν ευφύια και πανουργία χρησιμοποιούνται κυρίως για να επηρεάσουν αισθήματα, το αποτέλεσμα είναι κάποιο είδος θεοκρατικής κυβέρνησης. Η κατηγορία τούτη εξαφανίστηκε στη μοντέρνα Ευρώπη και δεν θα χρονοτριβήσουμε γύρω απ' αυτήν... II-β. Εάν ευφύια και πανουργία χρησιμοποιούνται κυρίως για να χειριστούν συμφέροντα (δεν χρειάζεται να πούμε ότι αυτά παραγνωρίζουν τα αισθήματα), το επακόλουθο είναι κυβερνήσεις όπως των Αθηναίων δημαγωγών, των Ρωμαίων αριστοκρατών σε διάφορες περιόδους της Δημοκρατίας, πολλών μεσαιωνικών δημοκρατιών και τέλος —μια ενδιαφέρουσα εκδοχή— οι «κερδοσκοπικές» κυβερνήσεις των ημερών μας. Στο σύνολο των κυβερνήσεων IIου τύπου, ακόμη κι όσων εκμεταλλεύονται αισθήματα, η κυβερνώσα τάξη εμφανίζει υπεροχή σε κατάλοιπα Iης τάξης έναντι εκείνων της IIης... Η κυκλοφορία των ελίτ είναι κανονικά αργή στην υποδιαίρεση II-α αλλά γρήγορη, μερικές φορές τάχιστα, στην υποδιαίρεση II-β, φθάνοντας στο μέγιστο της ταχύτητας επί των δικών μας «κερδοσκοπικών» κυβερνήσεων. Καθεστώτα της II-α υποδιαίρεσης δεν είναι συνήθως δαπανηρά, ούτε όμως και παραγωγικά. Βαυκαλίζουν τους λαούς τους αποχαυνώνοντάς τους και καταπνίγουν κάθε ορμή τους στην οικονομική παραγωγή. Δεν χρησιμοποιούν δύναμη σε κάποιο αξιόλογο βαθμό, είναι ανίκανα ν' αναπληρώσουν την απουσία παραγωγικότητας με πλούτη κερδισμένα από κατακτήσεις.

Μάλιστα εύκολα γίνονται βορά των γειτόνων τους που είναι έμπειροι στη χρήση δύναμης κι έτσι εξαφανίζονται είτε λόγω υποδούλωσης είτε εξ αιτίας εσωτερικής παρακμής. Καθεστώτα της II-β υποδιαίρεσης είναι δαπανηρά, κι ορισμένες φορές δαπανηρότατα, παράγουν όμως και πλούτη, σε αξιοσημείωτο βαθμό μερικές φορές. Επομένως είναι πιθανό να εμφανιστεί πλεόνασμα παραγωγής αγαθών έναντι του κόστους ώστε να διασφαλιστεί μεγάλη ευημερία στη χώρα. Με κανένα τρόπο, ωστόσο, δεν μπορούμε να υποθέσουμε ότι, με την αύξηση της δαπάνης, το πλεόνασμα δεν θα μειωθεί, δεν θα εξαφανιστεί και ίσως ν' αντιστραφεί σε έλλειμμα. Παρόμοια καθεστώτα είναι πιθανό να εκφυλιστούν σε πανούργες εξουσίες πλην των αναποφάσιτων λαών οι οποίοι εύκολα συντρίβονται. Αυτή ήταν η μοίρα πολλών δημοκρατικών κυβερνήσεων στις ελληνικές πόλεις κι ο παράγοντας τούτος έπαιξε αξιόλογο ρόλο στην πτώση των δημοκρατιών Ρώμης και Βενετίας.

Στην πραγματικότητα ανευρίσκονται κράματα όλων αυτών των τύπων· ορισμένες φορές υπερισχύει ο ένας τύπος, ορισμένες κάποιος άλλος. Κυβερνήσεις του Ιου κυρίως τύπου που αναμειγνύονται με στοιχεία της II-β υποδιαίρεσης μπορούν να διαρκέσουν για πολύ, βασιζόμενες στη δύναμη και δίχως περιορισμούς στην οικονομική ευμάρεια. Η Ρώμη υπό την Αυτοκρατορία παρέχει ένα τέτοιο παράδειγμα. Τέτοιες κυβερνήσεις διατρέχουν τον κίνδυνο να υποστούν εκφυλισμό όμοιο με εκείνον του τύπου Α και σοβαρή μείωση στις αναλογίες του στοιχείου II-β που κατέχουν. Κυβερνήσεις, που ανήκουν κυρίως στην υποδιαίρεση II-β, όταν αυτή αναμειχθεί με στοιχεία του τύπου I, διαρκούν επίσης για μεγάλο διάστημα επειδή συνδυάζουν επαρκή δύναμη αυτοάμυνας με την ικανότητα να επιτύχουν αξιόλογη οικονομική άνθηση. Διατρέχουν τον κίνδυνο του εκφυλισμού, αντίστοιχο μ' εκείνον της υποκατηγορίας II-β και σοβαρής μείωσης στην αναλογία τους στοιχείων του Τύπου I, και τούτο σχεδόν πάντοτε εγκυμονεί τον κίνδυνο εξωτερικής επέμβασης. Αυτός ο παράγοντας φαίνεται σημαντικός στην καταστροφή της Καρχηδόνας και τη ρωμαϊκή κατάκτηση της Ελλάδας. Μπορεί να υπάρχει κράμα των I και II-β σε κυβερνήσεις που στηρίζονται κυρίως στη δύναμη ως προς τις διεθνείς σχέσεις και

στην ευφροσύνη ως προς εσωτερικές υποθέσεις. Η αριστοκρατική κυβέρνηση στο αποκορύφωμα της ρωμαϊκής δημοκρατίας ήταν από πολλές απόψεις τέτοιο κράμα.

Μετάφραση: Γιώργος Ν. Μερτίκας

